

IMAJU LI DRUŠTVENI NEMIRI U FEDERACIJI BIH EKONOMSKU POZADINU?

Jasmin HALEBIĆ

UDK 323.233:338.2(497.6)

SAŽETAK: Društvena dešavanja i previranja, naročito intenzivnijeg karaktera, u pravilu jesu posljedica cijelog kolopleta uzroka. Recentna događanja u Bosni i Hercegovini također imaju svoju uzročnu posljedičnu vezu. Cilj ovog rada je razmotriti neke aspekte te uzročno-posljedične povezanosti u Bosni i Hercegovini iz ugla ekonomsko-teorijske analize. Da li se između ekonomskog stanja i statusa stanovništva, sa jedne, i dešavanja na društvenoj sceni u kantonima Federacije Bosne i Hercegovine u kojima su protesti bili najviše izraženi, sa druge strane, može uočiti neka vrsta obrasca prema kojem bi prvi mogli biti određeni kao uzrok a potonji kao posljedica? Kako se pričinjena materijalna šteta može i treba posmatrati u kratkom a kako u dugom roku? Na ova i druga pitanja pokušava se dati odgovor potkrijepljen argumentima nastalim u okrilju ekonomske analize u okviru ovog rada te priložiti isjecci sa aktualnih društvenih zbivanja. Opći zaključak rada je da šteta koja je nastala nije beznačajna i da bi kao takva, ukoliko se ne sanira, mogla biti multiplicirana mehanizmom negativne povratne sprege. Analiza pokazuje da nezaposlenost zajedno sa stepenom stručne spreme može uzrokovati pojavu društvenih nemira. Na taj način bi se mogao stvoriti zlokobni krug sa veoma lošim izgledima za budućnost. Stoga je na donosiocima odluka obaveza hitnog poduzimanja adekvatnih mjera u cilju popravka stanja, prvenstveno u oblasti zapošljavanja.

Ključne riječi: nemiri, nezaposlenost, visoko obrazovanje

1. Uvod

U vrijeme nastanka ovog teksta više je od dva mjeseca otkada se na ulicama gradova u FBiH, uglavnom sjedištima određenih kantona, svakodnevno okupljaju grupe nezadovoljnih građana. Razloga za njihovo nezadovoljstvo je, zasigurno, veoma mnogo. U ovom radu su analizirani neki potencijalni uzroci za nezadovoljstvo koji svoj korijen mogu imati u socio-ekonomskoj situaciji u kojoj se građani već duže vremena nalaze.

Za presjek socio-ekonomskog stanja u kantonima u FBiH u ovom radu su upotrijebljeni pokazatelji nezaposlenosti i obrazovanja, mada se mogu koristiti i drugi kao što su: demografska slika, vrijednost proizvodnje i dohodak, prosječne plaće, itd. Svaki

od ovih pokazatelja utječe na živote ljudi u jednoj zajednici. Demografski faktori, na primjer, mogu u srednjem i dugom roku dovesti do depopulacije i/ili prenaseljenosti; zaposlenost i nezaposlenost može imati vrlo izražen utjecaj na svakodnevni život pojedinca, porodice, životne sredine. Osjećaji na individualnoj razini kao što su obeshrabrenost, besperspektivnost, nedostatak inicijative i samopouzdanja, psihički poremećaji, socijalni pokazatelji poput stope kriminaliteta, samoubojstava, itd., barem dijelom, bivaju uzrokovani nezaposlenošću. Životni standard u jednom društvu presudno je određen razinom proizvodnje i visinom dohotka stanovništva. Ukoliko je ekonomska aktivnost u zemlji niska sa neoptimalnom

razinom proizvodnje rezultat može biti smanjenje životnog standarda. Uz pretpostavku o porastu životnog standarda drugih zemalja, djelovanje medija i opći rast protoka informacija, u tom društvu se može dogoditi gomilanje frustracija, životnih zapriječenosti, neostvarenih prilika. Sve su ovo faktori koji, sa negativnim predznakom, mogu dovesti do socijalnih poremećaja i nemira.

Socijalni nemiri destabiliziraju politički sistem koji je usko povezan sa ekonomskim sistemom. Negativni efekti se javljaju na polju ulaganja, domaćih i stranih. Odluku jednog ulagača, pored rezultata i zaključaka iz poslovnog plana o isplativosti i profitabilnosti ulagačkog pothvata, značajno determiniraju i očekivanja.

Ako su očekivanja pesimistična, a takva će biti u razdobljima socijalnih napetosti i nemira, onda se odluka o ulaganju odgađa ili se, čak, u potpunosti odustaje od ulaganja. Smanjenje ulaganja dovodi do pada proizvodnje i rasta nezaposlenosti. Nadalje, pojedine privredne djelatnosti poput turizma jesu veoma osjetljive na društvene prilike zemlje. Ukoliko u zemlji društvene prilike u dužem vremenskom razdoblju bivaju negativne one će odvrati dolazak turista, sa ponovnim negativnim posljedicama, padom prihoda od turizma, javnih prihoda od poreza, slabog poslovanja privrednih grana povezanih sa turizmom (poput prehrambene industrije, poljoprivrede...), čiji će krajnji ishod biti

povećanje nezaposlenosti. Iz navedenog se mogu prepoznati konture zlokobnog začaranog kruga u kojem loše socio-ekonomsko stanje uzrokuje dalje propadanje. Stoga se pred donosioce odluka rješavanja ovakvih pitanja mora nalaziti na samom vrhu liste prioriteta.

2. Pregled stanja, mogući uzroci

Socijalni nemiri u obliku u kojem su se dogodili u nekoliko kantona u FBiH imaju svoje direktne rezultate u pričinjenoj materijalnoj šteti na objektima i ljudima. Postoji nekoliko zajedničkih obilježja koja su se mogla uočiti u protestnim okupljanjima. Protesti su eskalirali u prvoj polovini februara a kasnije

je došlo do smirivanja i stavljanja situacije pod kontrolu. Protesti su u najvećoj mjeri bili usmjereni prema sjedištima kantonalnih vlada i, dijelom, Predsjedništvu Bosne i Hercegovine i Predsjedništvu FBiH, koji su u neposrednoj blizini sjedišta kantonalne vlade, te manjim dijelom prema sjedištima općina i vlade FBiH. Kada bi se mogla osmisлити vjerodostojna skala jačine protesta vjerovatno bi se redoslijed na njoj očitao na sljedeći način: Sarajevo, Mostar, Tuzla, Zenica, Bihać... Protesti manjeg intenziteta su zabilježeni u Travniku, Goraždu, Orašju, Livnu i Širokom Brijegu. Mada će se na obuhvatniju analizu vjerovatno još čekati, neki aspekti se mogu rasvijetliti iz donje tabele.

Tabela 1. Odabrani pokazatelji za kantone u FBiH, prema sjedištu, 2012. godine

	Stanovn.	Broj nezap.	VSS +VŠS	SSS	VSS/ nezap.	(VSS + VŠS) / nezap.	SSS / nezap.	(VSS+VŠS +SSS) / nezap.	Stopa nezap.
		1	2	3	4	5 = 2 : 1	6 = 3 : 1	7 = 5 + 6	8
Bihać	61564	10280	1159	2619	8,9	11,3	25,5	36,8	46,2
Orašje	19392	2768	166	667	3,0	6,0	24,1	30,1	47,2
Tuzla	131778	20246	2270	6485	10,2	11,2	32,0	43,2	39,7
Zenica	127296	22751	1448	5148	5,6	6,4	22,6	29,0	47,8
Goražde	29859	3200	232	819	6,8	7,3	25,6	32,9	34,7
Travnik	57567	8175	504	1670	3,6	6,2	20,4	26,8	43,9
Mostar	11833	16112	2129	5190	9,6	13,2	32,2	45,4	35,7
Š. Brijeg	26359	4048	471	1209	7,3	11,6	29,9	41,5	39,4
Sarajevo	370988	55378	7928	21660	12,8	14,3	39,1	53,4	32,9
Livno	31785	4022	413	1182	7,4	10,3	29,4	39,7	48,9

Izvor: Federalni zavod za statistiku.

Legenda: VSS, VŠS/, SSS – visoka, viša i srednja stručna sprema, respektivno. Podaci za Sarajevo izračunati kao zbir općina (Centar, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad).

Kada se analizira problem nezaposlenosti, putem pokazatelja o stopi nezaposlenosti u koloni 8, sa podacima s kraja 2013. i početka 2014. godine najteže stanje je zabilježeno u Livnu (48,9%), Zenici (47,8%) i Orašju (47,2%), dok je u Sarajevu (32,9%), Goraždu (34,7%) i Mostaru (35,7%) problem nezaposlenosti manje izražen u odnosu na druge gradove, sjedišta kantona. Zanimljivo je da stanje u Tuzli prema ovom pokazatelju izgleda bolje nego u spomenutom

Livnu, Zenici i Orašju, ali i Travniku i Bihaću. K tome, problem nezaposlenosti je najmanje izražen u Sarajevu. Stoga, posmatrano prema ovom pokazatelju (*ceterisparibus*) ne može se tvrditi da je problem nezaposlenosti, analiziran izolirano, bio ključni uzrok izbijanja nemira.

Sa druge strane, ako se u analizu problema nezaposlenosti uključiti pokazatelj kvaliteta, poput nivoa obrazovanja, onda je slika dobro obrazovanih drugačija. Udio visokoobrazovanih

(VSS) osoba u ukupnom broju nezaposlenih, kolona 4 gornje tabele, najveći je u Sarajevu (12,8%), Tuzli (10,2%), Mostaru (9,6%) i Bihaću (8,9%). Upravo su Sarajevo, Tuzla i Mostar gradovi u kojima su nemiri i protesti buknuili najvećom žestinom ispoljivši najdestruktivniju silinu. Ovaj redoslijed se gotovo podudara (uz dodatak Zenice) sa naprijed navedenom procjenom intenziteta protesta. Ako se skupini visokoobrazovanih dodaju i osobe sa višom

školskom spremom (VŠS), obrazac se gotovo neznatno mijenja.¹ Stoga se može ustvrditi da nezaposlenost, posmatrana kroz prizmu stepena stručne spreme, korelira sa recen-tnim društvenim zbivanjima u po-jedinim kantonima u FBiH, kada se stanje analizira na nivou sjedišta tih kantona, u kojima je evidentiran epi-centar društvenih nemira i protesta.

Prema podacima UNESCO-a² samo 38% ukupnog broja učenika u BiH, od ukupne populacije u dobnoj skupini za visoko obrazovanje, jest upisano u sistem visokog obrazovanja, dok je ta brojka za regiju Centralne i Istočne Evrope (CIE) 68%. Navedeni podatak predstavlja prosječnu vrijednost a posmatrano po rodnoj struk-turi odnosni podaci za BiH iznose 33% za muškarce i 43% za žene. Sa ovakvim stanjem i jedva polovičnim omjerom u ovoj oblasti u odnosu na širu regiju CIE niko u BiH ne može biti zadovoljan. Stanje je u tolikoj mjeri nepodnošljivo da većina mladih ljudi želi napustiti zemlju. Premda su na-vedeni podaci izneseni za nivo BiH situacija se, zasigurno, ne razlikuje mnogo ni kada je u pitanju FBiH i njeni kantoni. Zahtjevi razvoja i usva-janja novih tehnologija bez kojih se ne može ni zamisliti brz i uspješan ekonomski napredak nameću potrebu većih ulaganja u sektor visokog obra-zovanja. Međutim, iz gornje analize je uočljivo da su sredine u kojima je među nezaposlenima najviše onih sa visokim obrazovanjem bile pogođene najžešćim nemirima.

3. Ekonomska pozadina stanja

Stanje u ekonomiji BiH već go-dinama je daleko od poželjnog a po-sljednji događaji samo su kulminacija ranije nagomilanog nezadovoljstva. Svakodnevno se stavovi građana mogu jasno pročitati sa natpisa na transparentima koje uzdižu nadajući

se da će njihovi glasovi na taj način biti shvaćeni ozbiljnije. Poruke sa transparenata mogu se čitati i kao ocjena uspješnosti pojedinih segme-nata ekonomskog sistema. Prelazak iz jednog ekonomskog sistema u drugi uvijek je popločan brojnim rizicima da se neće uspjeti izgraditi novi ekonomski optimalan sistem, uz to bolji od prethodnog. A upravo ekonomski sistem određuje osnovna *pravila igre*, utvrđuje opće principe na kojima se obavlja proizvodnja, razmjena, raspodjela i potrošnja u jednom društvu. Činjenica je da se u BiH, kao i u susjednim zemljama (Jurčić 2011: 782) događa neuspješ-na tranzicija iz socijalističkog druš-tveno-ekonomskog u demokratski i tržišni sistem. Faktori koji se ne mogu zaobići prilikom sagledavanja stanja su rat i ratna razaranja kojima je destruiran proizvodni potencijal BiH rušenjem tvornica i degrada-cijom ljudskog kapitala.

U prethodnom ekonomskom si-stemu³ ukupna *proizvodnja* domi-nantno je se odvijala u preduzećima u društvenom vlasništvu. Prosječna stopa rasta društvenog proizvoda u Bosni i Hercegovini u razdoblju 1953-1989 iznosila je 4,8%⁴ što praktično znači da je se životni standard stanovniš-tva udvostručavao svakih 15 godina. Nije čudo što se mnogi sa nostalgijom sjećaju "onih vremena". U no-vom ekonomskom sistemu u Bosni i Hercegovini cilj je da se društveno/državno vlasništvo značajno smanji i da se većina proizvodnje odvija u privatnim preduzećima. Neophodan korak za takvo što je proces privati-zacije. U Bosni i Hercegovini proces privatizacije, u tome se analitičari slažu, nije proveden na zadovoljavaju-ći način. Poruke građana na ulič-nim okupljanjima se, dijelom, odnose upravo na privatizaciju: "Mi nema-mo šta izgubiti, sve smo izgubili", "Zaustavite pljačku radničke imovine",

"Feroelektro, Zora, Frutek... žrtve huligana", "Revizija privatizacije".

Dio ekonomskog sistema u kojem se događa *razmjena* je također doži-vio značajne promjene. Raspadom Jugoslavije poslovni subjekti su izgubili dio tržišta na kojem su ranije plasirali svoje proizvode i usluge. Procjenjuje se da su bosanskohercegovačka preduze-ća tri i pol puta više prodavala roba i usluga na tržištima nekadašnjih repu-blika nego što su izvozila u inostranstvo (Petak 2005:59). Sa druge strane, rana liberalizacija trgovine je na tržištu u BiH dovela do porasta konkurenci-je kojoj domaća preduzeća, sa zastar-jelom proizvodnom tehnologijom, teško odolijevaju. Konačno, vanjsko-trgovinski bilans u razdoblju 2007-2012 je u deficitu za više od 50 mili-jardi KM. Gubitak tržišta dovodi do smanjenja poslovne aktivnosti a time i viška zaposlenih, preduzeća odumiru a radnici gube radna mjesta.

Raspodjela se u nekadašnjem eko-nomskom sistemu provodila na na-čin da je ekonomski uspjeh mjereno ostvarenim dohotkom, a ne profi-tom, pri čemu su i plate zaposlenih bile dio ukupnog dohotka koji je se trebao maksimalizirati. U tržišnom ekonomskom sistemu, kakav se us-postavlja u BiH, cilj je uvećati profit (neto dobit) pri čemu se plate zapo-slenih shvataju kao trošak, jednako kao i troškovi drugih proizvodnih inputa. U tom smislu, očito je, dolazi do promjene tretmana rada, odnosno statusa zaposlenih u poslovnim su-bjektima. Stoga su očekivanja zapo-slenih prema vlasnicima preduzeća u pogledu povećanja plaće u direktnoj opreci sa motivom vlasnika za uve-ćanjem profita. Sasvim jednostavno, vlasniku preduzeća nije cilj povećati plaće zaposlenih nego, dakako, po-većati vlastiti profit. Pristup kreatora ekonomske politike u BiH je takav da se zapravo niske plaće zaposlenih (troškovi radne snage) u BiH ističu

¹ Skupini navedenih sjedišta kantona se dodaje Š. Brijeg.

² http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/document.aspx?ReportId=121&IF_Language=eng

&BR_Country=570&BR_Regi-on=40530 (pristup: 11.04.2014.)

³ Ova i nekoliko sljedećih usporedbi u tekstu sa ranijim stanjem imaju za cilj još jednom podsjetiti na početnu tačku iz koje

su započete promjene sistema kako bismo mogli procijeniti uspješnost sadašnjeg sistema koji je po svim najavama trebao (i treba) donijeti društveni boljitak.

⁴ Statistički godišnjak, Beograd, 1991. SZS.

kao jedna od komparativnih prednosti koja bi trebala privući strane investitore. U takvom ekonomskom sistemu raspodjela, zasigurno, neće biti u korist zaposlenih. Učesnici protesta su svoj stav o tome izrazili sljedećim natpisima: "Hoćemo imena milijardera", "30 godina radi pa umri od gladi", "Hoćemo raditi i od rada živjeti".

Potrošnja je krajnji cilj ekonomske aktivnosti. Spomenuta liberalizacija ekonomskog sistema donijela je veće mogućnosti izbora za potrošače. Nekada je ponuda roba na tržištu u BiH bila toliko oskudna da su pojedini proizvodi poistovjećivani sa nazivom brenda: "vim" i "faks" su bili nazivi deterdženata za pranje posuđa i rublja, "vegeta" naziv za dodatak jelima, a "kiseljak" je označavao mineralnu vodu. U tom smislu tržišni sistem u BiH omogućava raznovrsniju ponudu roba na policama supermarketa. No, ne može se zaobići pitanje nivoa potrošnje, odnosno životnog standarda. Nezadovoljni građani vele: "Nema više rupa na kasi", "Hoćemo hranu, vodu, struju".

Rezultati ekonomskog sistema u Bosni i Hercegovini nisu ohrabrujući. Ekonomski sistem uvijek i svugdje kreiraju donosioci odluka iz domena političkog sistema usvajanjem zakonske regulative koja oblikuje taj sistem. Od završetka rata protiv Bosne i Hercegovine pa sve do danas traje proces izgradnje političkog sistema koji bi na efikasan način ustanovio pravila igre u sferi ekonomije. U vrijeme donošenja ključnih odluka kojima se uspostavlja ekonomski sistem neizmjerne je bitno da donosioci odluka na prvom mjestu imaju u vidu interese domaćih preduzeća, domaćih potrošača, zaposlenih u Bosni i Hercegovini, itd., svjesni da je, u konačnici, ekonomija i uređenje ekonomskog sistema, zapravo, priča o interesima. U zemlji u kojoj cvjeta korupcija ne iznenađuje što se koristi od diskrecionih prava donošenja odluka žanju na individualnom planu a troškovi takvih odluka prevaljuju na građane. U većini neuspjelih privatizacijskih procesa u Bosni i Hercegovini koji nisu urodili pokretanjem proizvodnje, novim

zapošljavanjem, širenjem tržišta, nego otpuštanjem radnika i gašenjem preduzeća, troškove takvih procesa snose radnici dok se koristi individualiziraju kod jedne osobe ili nekolicine ljudi. Sudska vlast koja bi trebala osigurati

“U vrijeme donošenja ključnih odluka kojima se uspostavlja ekonomski sistem neizmjerne je bitno da donosioci odluka na prvom mjestu imaju u vidu interese domaćih preduzeća, domaćih potrošača, zaposlenih u Bosni i Hercegovini.”

poštivanje zakona i provedbu pravde u društvu niti je efikasna niti efektivna. Povići sa ulica: "Pravosuđe je karcinom Bosni i Hercegovini", "Korupcija je habitus vlasti", "Tužilaštva i sudovi = izvor korupcije".

4. Kuda dalje?

U kratkom roku postoji sasvim realna opasnost da se nedavni protesti pretvore u novu frustraciju stanovništva odnosno dodatno gomilanje negativne energije koja bi se, u nekoj drugoj prilici, mogla prometnuti u izljev još žustrijeg i destruktivnijeg građanskog bijesa. Zahtjevi građana, uglavnom, nisu ispunjeni.

Ukoliko BiH, u dugom roku, želi uhvatiti korak sa regijom CIE neophodna je veća pažnja prema sektoru visokog obrazovanja. To znači stvaranje uvjeta za snaženje sektora visokog obrazovanja. Na taj način bi se zatvorio jaz koji trenutno postoji između BiH i CIE u pogledu prosječnog učešća ukupne populacije u visokom obrazovanju. Time bi se stvorile pretpostavke za ekonomski rast budući da je ljudski kapital nezaobilazan faktor ubrzanog ekonomskog rasta. Međutim, ako se istodobno sa takvim opredjeljenjem ne učine ozbiljne reforme sa ciljem unaprjeđenja ekonomskog stanja, onda bi konačne posljedice mogle biti katastrofalne, odliv mozgova i/ili socijalni nemiri. Prethodna analiza, makar površna, indicira mogućnost izbijanja socijalnih nemira u sredinama u kojima postoji znatan dio visoko-obrazovane, pritom nezaposlene, populacije.

Ekonomska reforma je složen program koji nadilazi okvire ovog rada. Ipak, neki aspekti se mogu elaborirati i na ovom mjestu.

Gotovo svaka platforma za oporavak privrede u Bosni i Hercegovini

u prvi plan postavlja dolazak stranih direktnih ulaganja. Privlačenje stranih direktnih ulaganja je tako postalo panaceja bolesti bosanskohercegovačke privrede. Pritom se ponovo zaboravlja osnovno počelo ekonomije a to je da se poslovne odluke donose na temelju interesa. Odluke o stranim direktnim ulaganjima se tako donose na bazi preciznog proračuna ostvarivanja interesa stranog ulagača a ne na temelju potrebe bosanskohercegovačke privrede za smanjenjem nezaposlenosti. Zbog toga nije čudo što se istodobno ostvaruje uspješno poslovanje kompanija u stranom vlasništvu u Bosni i Hercegovini uporedo sa postojanjem nezadovoljstva zaposlenih u srodnim kompanijama u domaćem, često javnom, vlasništvu. Vrijedi spomenuti neke slučajeve: Hidrogradnja, Feroelektro, Komos, itd. Jurčić i Vojnić (2011: 821) to opisuju sljedećim riječima: "...društveni i gospodarski razvoj mora se temeljiti na vlastitom znanju. Baziranje gospodarskog rasta i društvenog razvoja na stranim investicijama je iskaz nepovjerenja u vlastiti narod i znak nesposobnosti države i utječe na gubitak samopouzdanja i vjere u vlastitu sposobnost." Paradoks je da ulice nekih naših gradova čiste kompanije u stranom vlasništvu a da im sve brojniji "domaći čistači" u tom pomažu premećući po kontejnerima u potrazi za onim što se može "vratiti u potrošnju." Strane kompanije grade autoput dok domaća građevinska operativa biva nedovoljno uposlena a desetine hiljada ljudi iz tog i srodnih sektora i dalje ostaju bez posla.

Jačati domaći privatni sektor. Usitnjena privredna struktura u BiH trebala bi doživjeti domaću globalizaciju i okrupnjavanje kako bi se mogla uspješno nositi sa inostranom konkurencijom i osvajati nova tržišta. Na taj način bi se stvorio privredni momentum kojim bi mogao naprijed povući lavovski dio privrede i ostvariti blagotvorni efekti na zaposlenost i izvoz. Preduvjet za takvo što je uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora, ekonomskog sistema i tržišta. Koristi od ovakvog pristupa se trebaju objašnjavati i dodatno obrazlagati kako bi se stvorio pogodan vjetar u leđa snagama svjesnim neophodnosti takvih promjena u cijeloj BiH. Tranzicija ekonomskog sistema u BiH se kretala ka podršci sektoru malih i srednjih preduzeća i zahtjevom za transformacijom velikih preduzeća. Istraživanja pokazuju da pozitivne strane globalizacije (nova tržišta) u većoj mjeri osjećaju velika nego mala i srednja preduzeća. Pored toga, otpornost prema krizi je veća što je preduzeće veće, i obrnuto. Stoga se insistiranjem na jačanju (samo) sektora malih i srednjih preduzeća a istodobnim stavljanjem u zapećak velikih preduzeća, propuštaju ostvariti mogućnosti koje donosi globalizacija uz rizik da privreda u BiH izgubi korak sa razvijenim svijetom. Sa druge strane, otpornost privrede na negativne efekte krize se bitno umanjuje.

Nulta stopa korupcije. Bolest korupcije je ozbiljno nagrizla bosanskohercegovačko društvo, naročito javni sektor. Njeno liječenje je teško, gotovo nemoguće, provoditi pristupom odozdo-gore (bottom-up), nego

suprotnim smjerom. Neuvjerljive su izjave donosilaca odluka o opredjeljenosti za borbu protiv korupcije. Nedopustivo spora uspostava Agencije za borbu protiv korupcije je lakmus-papir takvih izjava. Obzirom da je vlast zapravo slika političkih stranaka nameće se zaključak da je leglo korupcije u političkim strankama i da se iz njih, koje obnašaju javnu vlast, prelijeva u cijeli politički sistem. Za javnu službu je potrebno hitno uvesti kodeks prema kojem će se za dokazanu korupciju (pored zakonom predviđene sankcije) gubiti radno mjesto sa trajnom nemogućnošću ponovnog zaposlenja u javnom sektoru.

Optimizacija javnog sektora. Troškovi koji nastaju u javnom sektoru se uglavnom ispoljavaju kao fiksni, opiru se smanjenju kada se smanjuje nivo proizvodnje. Usljed visoke sindikaliziranosti javnog sektora, postojeće legislative iz radnog prava i neefikasnosti poslovanja javnog sektora događa se da trenutno teško ekonomsko stanje, ni izbliza, ne dijele svi podjednako. Ono što privatni sektor u vrijeme krize ne može, država ubrzano čini: povećava zaduženost. Prema podacima Centralne banke BiH vanjski dug BiH se iz godine u godinu povećava, tako je sa 4,2 milijardi KM u 2008. godini porastao za oko 75%, na 7,4 milijardi KM. Politika zaduživanja nije održiva u dugom roku. Dugovi će, dakako, jednom doći na naplatu. Pred svakom vladom koja nastoji stabilizirati i smanjiti visoku zaduženost postoje tri načina (M. Burda i Č. Viploš 2012: 441): (i) smanjivanje deficita, putem povećanja poreza ili kresanja javne potrošnje; (ii)

monetizacija duga putem emisije novca; (iii) proglašavanje moratorija na dio ili na ukupnu otplatu vanjskog duga. Premda je prvi način, tj. smanjivanje deficita, najispravniji iz perspektive ekonomske teorije, on je i najteže politički provodljiv u praksi. Prinudno smanjenje javne potrošnje dovodi do negodovanja sindikata, te vladinih interesnih skupina, svi oni žele nastaviti sa radom u istom obimu kao i ranije. Ipak, treba biti svjestan sa monetizacija duga dovodi do hiperinflacije a moratorij na otplatu do ozbiljnog gubitka međunarodnog kredibiliteta zemlje. Izazivanje inflacije i erozija kredibiliteta svakako bi uzdrмали dosada dostignuti nivo stabilnosti društva. Stoga je optimizacija javnog sektora najbolji put ka smanjenju visoke zaduženosti.

5. Zaključna razmatranja

Svako društvo se gotovo stalno nalazi pred odabirom između više opcija. Čini se da je pitanje unaprjeđenja razvoja jedno od aktuelnih pitanja pred Bosnom i Hercegovinom. Ekonomska teorija govori o tome da je neophodno efikasno uposliti raspoložive oskudne resurse. Zaostajanje koje je evidentno se može nadoknaditi izgradnjom ljudskog kapitala. Činjenica je da kao društvo ne uspijevamo mobilizirati prirodne i druge resurse i staviti ih u proizvodni proces. Povećanje proizvodnje je jedini održivi put ka rastu životnog standarda i dosezanju više razine razvijenosti. Za to što se ekonomski uspjeh globalne ekonomije događa istodobno sa našim nazadovanjem i propadanjem smo, dobrim dijelom, sami krivi.

Literatura

Burda, Majkl, i Viploš, Čarls (2012). *Makroekonomija – Evropski udžbenik*. Beograd: Ekonomski fakultet.
Jurčić, Ljubo (2011). Hrvatska, Europa i ekonomski neoliberalizam. *Ekonomski pregled*, 62 (12), str. 773-786.

Jurčić, Ljubo i Vojnić, Dragomir (2011). Quo Vadis Croatia? Od samoupravnog socijalizma i društva blagostanja preko ekonomije i politike tranzicije do divljeg kapitalizma i tržišnog fundamentalizma – Hrvatska na putu u

Europsku Uniju. *Ekonomski pregled*, 62 (12), str. 787-826.
Petak, Zdravko (2005). *Ekonomska pozadina raspada socijalističke Jugoslavije*. Zagreb: Friedrich Naumann Stiftung.

IS THERE AN ECONOMIC BACKGROUND
TO THE SOCIAL UNREST
IN THE FEDERATION OF BIH?

Jasmin Halebić

الموجز

هل توجد خلفية اقتصادية للاضطرابات الاجتماعية في فدرالية
البوسنة والهرسك؟

ياسمين هالبيتش

إن الاضطرابات والأحداث الاجتماعية، وخاصة الشديدة منها، عادة ما تكون ناجمة عن حزمة من الأسباب. وإن الأحداث التي شهدتها البوسنة والهرسك لها علاقاتها السببية. والهدف من هذا البحث هو مناقشة بعض أوجه تلك العلاقات السببية في البوسنة والهرسك من زاوية التحليل الاقتصادي النظري. فهل يوجد استمارة يمكن أن يكون فيها الوضع الاقتصادي وأحوال المواطنين السبب من جهة، والاحتجاجات الاجتماعية العنيفة التي شهدتها بعض الأقاليم في فدرالية البوسنة والهرسك النتيجة من جهة ثانية؟ وكيف ينبغي أن يُنظر إلى الأضرار المادية التي نجمت عنها، على المدى القصير وعلى المدى الطويل؟ يحاول الكاتب تقديم الإجابات عن هذه الأسئلة وغيرها، مدعومة بالأدلة الموجودة في ظلال التحليل الاقتصادي ضمن إطار هذا البحث، وتقديم مقتطفات من الأحداث الاجتماعية الراهنة. إن النتيجة العامة للمقال تفيد بأن الأضرار لم تكن بسيطة، وأنه إن لم يتم تعويضها وإصلاحها فإنها سوف تتضاعف حسب آلية الارتجاع السلبي. وقد أظهر التحليل أن البطالة مع درجة التأهيل العلمي يمكن أن تتسبب في نشوب الاضطرابات الاجتماعية. وبذلك تتشكل حلقة مدمرة مصحوبة برؤية سوداوية للمستقبل. لذا تقع على عاتق أصحاب القرار مسؤولية الإسراع في اتخاذ التدابير الملائمة من أجل إصلاح الأوضاع، وخاصة في مجال التوظيف.

الكلمات الرئيسية: الاضطرابات، البطالة، التعليم العالي.

Social turmoils, particularly those of more intensive character, are generally the result of the whole set of causes. Recent events in BiH are also of "cause and effect" nature. The aim of this article is to evaluate some aspects of this cause and effect relationship in BiH through economic-theoretical analysis. Is there some kind of a pattern in relations between financial conditions and status of the population on one side, and the unrest on the social scene of cantons of the Federation of BiH where the protests were largest on the other, wherefrom we could determine the first as to be the cause and the later as the consequence? How to consider material damage in short-term period and how in long-term period? These are some of the questions we tried to answer, supported by the arguments based upon the economic analysis offered within this article along with quotations of the reports from these events. The general conclusion of the article is that the damage that was done is not insignificant and as such, if not restored, could be multiplied. Analysis shows that unemployment can also be the cause of the social unrest. This could lead to a vicious circle with very bad future prospects. Therefore, it is imperative that the decision makers urgently take adequate measures with the aim of improving the situation, primarily in the field of unemployment.

Key words: unrest, unemployment, higher education.